

ภาวะเศรษฐกิจและสังคมของกลีกรในโครงการระบบการปลูกพืช

ของกลีกรในจังหวัดขอนแก่น พ.ศ. 2523

โดย

นายปรดา ประพฤตย์ชอบ, นายอ้วน ห่อนาค, นายพิทักษ์สิทธิ์ ฉายะภูติ

นาง นงลักษณ์ สุพรรณไขเฆมาตย์, นายคู่ชัย ชี้อตรง

คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เรื่องย่อ

การศึกษาครั้งนี้พบว่าสภาพการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรในหมู่บ้านในแง่ของรายได้ เป็นไปค่อนข้างรวดเร็ว ในระยะเวลา 4 ปี (2519 ถึง 2523) กล่าวคือ เกษตรกรมีรายได้ต่อหัว (Per capita income) เพิ่มขึ้นจาก 1,666 บาท ในปี 2519 เป็น 2,533 บาท ในปี 2523 (ตามราคาปี 2519) อย่างไรก็ตามรายได้ส่วนใหญ่ที่เพิ่มขึ้นเป็นรายได้นอกสาขาเกษตร สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เห็นชัดคือ การเปลี่ยนแปลงชนิดของพืชไร่ที่ปลูก คือ จากปอเป็นมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้พบว่า การยอมรับระบบปลูกพืชแผนใหม่ที่ทางโครงการระบบปลูกพืชได้ทดลองเผยแพร่ นั้น ยังไม่เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ อาจเนื่องจากรายได้ระบบปลูกพืชยังไม่ดึงดูดใจ และการดำเนินงานโครงการนี้อยู่ในขั้นทดลองยังไม่ได้ทำการเผยแพร่อย่างจริงจัง

บทนำ

โครงการนี้เป็นโครงการติดตามผลการศึกษาระยะ เศรษฐกิจและสังคม ของกสิกรในจังหวัดขอนแก่น ของโครงการระบบการปลูกพืช คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. 2519 ซึ่งวัตถุประสงค์ของการวิจัยในครั้งนั้น เพื่อทำการศึกษาถึงระบบการปลูกพืชของกสิกรในจังหวัดขอนแก่น ตลอดจนวิเคราะห์ภาวะการผลิต เกี่ยวกับต้นทุนและรายได้ในการปลูกพืชต่าง ๆ ของกสิกร ทั้งนี้เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขปัญหาในการประกอบอาชีพของกสิกร

ในการศึกษาเมื่อปี 2519 นั้น ได้ทำการศึกษาโดยทำการสำรวจกสิกรที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวอย่าง 4 หมู่บ้าน คือ บ้านป่าสำน 31 ครอบครัวย จากครัวเรือนทั้งหมด 99 ครัวเรือน บ้านม่วง 42 ครอบครัวย จากทั้งหมด 149 ครัวเรือน จากบ้านแอด 49 ครอบครัวย จากทั้งหมด 181 ครัวเรือน และบ้านโต้นอีก 43 ครอบครัวย จากครัวเรือนทั้งหมด 149 ครัวเรือน รวมเป็นตัวอย่างทั้งสิ้น 165 ตัวอย่าง และในการสำรวจครั้งนั้นได้สอบถามกสิกรตามแบบสอบถาม ซึ่งได้เตรียมไว้ก่อนแล้ว ซึ่งหลังจากนั้นโครงการระบบการปลูกพืชจึงได้เข้าไปดำเนินงานทดสอบระบบการปลูกพืช เช่น การปลูกพืชแซม (Inter cropping) และการปลูกพืช 2 ครั้ง (Double cropping) เป็นต้น โดยได้ให้กสิกรมาร่วมทำการทดสอบด้วย ทั้งนี้โดยทางโครงการได้ให้หรือให้ยืมอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการทดสอบ เช่น เมล็ดพันธุ์, ปุ๋ย, ยาฆ่าแมลง และอุปกรณ์อื่น ๆ ที่จำเป็น ตลอดจนคำแนะนำ

การศึกษาดังนี้ อาจใช้เป็นเครื่องวัดความเปลี่ยนแปลงของภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัวกสิกรที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่ได้รับการทดสอบในเรื่องระบบการปลูกพืชว่ามี การเปลี่ยนแปลงเพียงใด และกสิกรได้เข้าใจและยอมรับระบบการปลูกพืช ซึ่งได้ทำการแนะนำไปนั้นเพียงใดบ้าง

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ในการศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงในระบบการปลูกพืชของกสิกรในจังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อวิเคราะห์ภาวะการผลิตและต้นทุน ตลอดจนรายได้ในการปลูกพืชต่าง ๆ ของ
เกษตรกร
3. เพื่อทราบปัญหาและแนวทางแก้ไขเกี่ยวกับระบบการปลูกพืชที่จะทำการส่งเสริม
4. เพื่อหาช่องทางในการยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรให้ดีขึ้น

ท้องที่และระยะเวลาทำการวิจัย

ท้องที่ทำการวิจัยได้แก่หมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ในเขตปฏิบัติงานของโครงการระบบการ
ปลูกพืช ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น จำนวน 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านป่าลำน บ้านม่วง บ้านแอต
บ้านโคกสี และบ้านดอนหัน สำหรับบ้านป่าลำน บ้านม่วง และบ้านแอตนั้น เป็นหมู่บ้านที่เคยทำการ
สำรวจและทำการศึกษามาแต่ครั้งก่อนแล้ว (2519) ส่วนบ้านโคกสี และบ้านดอนหันนั้น เป็นหมู่
บ้านที่จะเข้าไปทำการศึกษาเป็นครั้งแรก

การสำรวจใช้เวลาเตรียมการสำรวจและสำรวจแล้วเสร็จประมาณ 20 วัน ส่วน
เวลาทำการวิจัยทั้งหมดใช้เวลา 1 ปี

วิธีการสำรวจ

ตัวอย่างที่ทำการสำรวจในครั้งนี้ ได้จากการสุ่มเลือกจากประชากรทั้งหมดใน 5
หมู่บ้าน โดยใช้ตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจทั้งสิ้น 129 ตัวอย่าง แยกเป็นแต่ละหมู่บ้านคือ บ้าน
ป่าลำน 22 ครัวเรือน บ้านม่วง 37 ครัวเรือน บ้านแอต 30 ครัวเรือน บ้านโคกสี 18 ครัว
เรือน และบ้านดอนหัน 22 ครัวเรือน โดยทำการสำรวจตามแบบสอบถามที่ได้เตรียมไว้ก่อนแล้ว
เช่นเดียวกัน ในการสุ่มตัวอย่างได้แบ่งครัวเรือนออกเป็น 2 ประเภทคือ ครัวเรือนที่ร่วมโครง-
การ และครัวเรือนที่ไม่ได้ร่วมโครงการ โดยมีอัตราส่วนใกล้เคียงกัน

สภาพทั่วไปของครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่าครอบครัวของกลีกรมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 7 คน (6.7 คน) ซึ่งเท่ากับการศึกษาครั้งแรก (6.6 คน) และในจำนวนนี้เป็นคนที่ทำงานเต็มที่ 3 คน หรือคิดเป็น 52.3 % ของสมาชิกในครอบครัว ซึ่งสูงกว่าการศึกษาครั้งก่อน ซึ่งเป็นเพียง 44.6 % และมีทำเป็นครั้งคราวอีก 25.5 % และไม่ได้ทำงานเลยอีก 22.2 % ของสมาชิกในครอบครัว

สำหรับอายุของหัวหน้าครอบครัว โดยเฉลี่ยทั้งหมดนั้นอยู่ในอายุราว 50 ปี ซึ่งสูงกว่าครั้งก่อนที่เป็นเพียง 47 ปี นอกจากนี้ทางด้านการได้รับการศึกษาและฝึกอบรมของหัวหน้าครอบครัวนั้น 83.7 % ของหัวหน้าครัวเรือนตัวอย่างที่มีการศึกษาอยู่ระหว่าง ป.1 - ป.4 มีหัวหน้าครัวเรือนที่ไม่ได้รับการศึกษาเพียง 9.3 % ของหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นตัวอย่างเท่านั้น ที่เหลือนอกนั้นอีก 7.0 % มีการศึกษาที่สูงกว่า ป.4 นอกจากนี้มีเพียง 35.7 % ของหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นตัวอย่างที่เคยได้รับการฝึกอบรมทางด้านการเกษตรและสหกรณ์มาแล้ว

ที่ดินและการใช้ที่ดิน

ในการถือครองและการใช้ที่ดินของกลีกรครอบครัวตัวอย่างนั้น ปรากฏว่ากลีกรมีเนื้อที่ถือครองโดยเฉลี่ยครอบครัวละ 31.84 ไร่ สูงกว่าการศึกษาครั้งก่อน ซึ่งเฉลี่ยครอบครัวละ 25.53 ไร่ เท่านั้น

สำหรับลักษณะการถือครองที่ดินของครัวเรือนที่เป็นตัวอย่างโดยเฉลี่ยนั้น พบว่าส่วนใหญ่เป็นที่ดินของตนเอง กล่าวคือ 89.71 % ของที่ดินถือครองทั้งหมดเป็นที่ดินของกลีกรเอง เฉลี่ยครัวเรือนละ 28.56 ไร่ และเป็นที่ดินเช่าทำเพียง 1.51 % ของที่ดินถือครองทั้งหมดเท่านั้น ซึ่งใกล้เคียงกับการศึกษาครั้งก่อน (2519) ซึ่งเป็น 1.81 % ส่วนที่เหลืออีก 8.78 % ของที่ดินถือครองทั้งหมดเป็นลักษณะการถือครองแบบอื่น ๆ ได้แก่ให้ผู้อื่นเช่า และหุ้นส่วน เป็นต้น

สำหรับการใช้ที่ดินของเกษตรกรรอบครัวที่เป็นตัวอย่างนั้น 76.0 % ของที่ดินทั้งหมดเป็นพื้นที่กสิกรรมใช้ในการทำนา ซึ่งเฉลี่ยครอบครัวละ 24.20 ไร่ แยกเป็นนาดอน 14.46 ไร่ และนาลุ่ม 9.74 ไร่ ซึ่งสูงกว่าการศึกษาครั้งก่อน ซึ่งกสิกรรมใช้ทำนาเพียง 65.61 % ของพื้นที่ทั้งหมด และเฉลี่ยครัวเรือนละ 16.75 ไร่ นอกจากนี้เกษตรกรในครัวเรือนตัวอย่างใช้ที่ดิน 19.95 % ของที่ดินทั้งหมด เป็นพื้นที่ทำไร่เฉลี่ยครอบครัวละ 6.35 ไร่ ทำสวนอีก 1.72 % ของที่ดินทั้งหมด เฉลี่ยครอบครัวละ 0.55 ไร่ และใช้เป็นพื้นที่อื่น ๆ เช่น เป็นที่บ้าน และที่ว่างเปล่าอีก 2.33 % ของที่ดินทั้งหมด เฉลี่ยครอบครัวละ 0.74 ไร่

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ

การปลูกพืช

ในการปลูกพืชของเกษตรกรที่ทำการศึกษา นั้น มี 97.67% ของครอบครัวที่เป็นตัวอย่างทำการปลูกข้าวทำนาเพื่อขายและบริโภคในครอบครัวอยู่ นอกจากนี้ในบรรดาครอบครัวตัวอย่างทั้งหมดนี้มี 53.49 % ที่ทำการปลูกมันสำปะหลัง และ 22.48 % ทำการปลูกปอแก้ว ส่วนการปลูกพืชอื่น ๆ นั้นมีอีก 17.05 % ของครอบครัวทั้งหมดที่ปลูกถั่วลิสง 13.95 % ปลูกข้าวโพด 10.85 % ปลูกถั่วเขียว และ 17.05 % เป็นการปลูกพืชอีกต่าง ๆ จำพวกพริก ถั่วฝักยาว มะเขือ เป็นต้น

สำหรับช่วงเวลาในการเพาะปลูกตั้งแต่การเตรียมดิน ตกกล้า ปักดำ หรือเพาะปลูกจนถึงการเก็บเกี่ยวผลผลิตของพืชต่าง ๆ ในท้องที่ดังกล่าวนี้ การทำนาปลูกข้าวบางครัวเรือนจะเริ่มไถเตรียมดินตั้งแต่กลางเดือนเมษายน เป็นต้นมา และการไถเตรียมดินนั้นอยู่ในช่วงระหว่างกลางเดือน เมษายน จนถึงกลางเดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นระยะล่าสุดของการเตรียมดิน หลังจากนั้นช่วงระหว่างเดือน พฤษภาคม จนถึงเดือน กรกฎาคม จะเป็นระยะที่เกษตรกรเริ่มทำการตกกล้าและปักดำนาข้าวในนาที่เป็นนาลุ่ม และหว่านเมล็ดพันธุ์ในนาดอน จนเมื่อถึงในราวเดือน พฤศจิกายนเกษตรกรที่ปลูกตั้งแต่ต้นฤดูก็จะเริ่มทำการเก็บเกี่ยวผลผลิตเรื่อยไปจนถึงเดือน กุมภาพันธ์ ในปีถัดไป

การเพาะปลูกพืชชนิดอื่น ๆ นั้น เช่น มันสำปะหลัง อาจกล่าวได้ว่าการปลูกมันในช่วงระยะเวลาปลูกที่ยาวนานมาก โดยทั่วไปนั้น ในครอบครัวเกษตรกรตัวอย่างจะเริ่มทำการไถที่เตรียมดินและลงท่อนพันธุ์ในตั้งแต่เดือน มกราคม ไปจนถึงกลางเดือน พฤษภาคม และจะไปทำการเก็บเกี่ยวขุดหัวมันในราวกลางเดือน พฤศจิกายน ไปจนถึงเดือนธันวาคม ส่วนปอแก้วนั้นการปลูกดูจะมีช่วงเวลาที่สำคัญกว่ามันสำปะหลัง กล่าวคือ ส่วนใหญ่จะเริ่มเตรียมดินและปลูกในราวเดือนธันวาคม จนถึงเดือน พฤศจิกายน และจะเก็บเกี่ยวตัดปอเพื่อแปรรูปและลอกปอในราวเดือน ตุลาคม ไปจนถึงเดือน กุมภาพันธ์ ซึ่งทั้งนี้จะมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับแหล่งน้ำที่จะใช้แปรรูปนั่นเอง ทำให้ระบบการปลูกพืชปอจึงต้องมีเวลาที่ค่อนข้างแน่นอน

สำหรับพืชอื่น ๆ ที่น่าสนใจอีกได้แก่ ฝรั่งเขียว และฝรั่งสีม่วง ซึ่งเป็นพืชที่อยู่ในการส่งเสริมแนะนำของ โครงการระบบการปลูกพืช ช่วงการปลูกมี 2 ช่วง ช่วงแรกจะอยู่ในต้นฤดูฝน คือตั้งแต่เดือนเมษายน และเก็บเกี่ยวในราวปลายเดือน กรกฎาคม และช่วงที่ 2 เป็นในช่วงปลายฤดูฝน คือตั้งแต่เดือนตุลาคม และจะเก็บเกี่ยวในราวเดือนกุมภาพันธ์

ในการผลิตและการสำแนกแจกจ่ายผลผลิตพืชผลที่สำคัญ 5 ชนิด ซึ่งได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ปอแก้ว ฝรั่งเขียว และฝรั่งสีม่วงนั้น ปรากฏว่าในครอบครัวที่เป็นตัวอย่าง กลสิกรรมมีการปลูกข้าวท่านาเฉลี่ยครัวเรือนละ 20.93 ไร่ และได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 21.4 ถังต่อไร่ ซึ่งในการศึกษาครั้งก่อน (2519) นั้น กลสิกรรมมีการปลูกข้าวท่านาเฉลี่ยครอบครัวละ 16.75 ไร่ ซึ่งต่ำกว่าการศึกษาในปัจจุบัน แต่มีผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่สูงกว่าคือ ได้ผลผลิต 22.76 ถังต่อไร่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความอุดมสมบูรณ์ของดินได้ลดน้อยลง และในขณะเดียวกันกลสิกรรมได้ให้ความสนใจในการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิตแต่อย่างใด และนอกจากนี้อาจเกิดจากสภาพภูมิอากาศและปริมาณน้ำฝนที่เปลี่ยนแปลงไปก็ได้

สำหรับมันสำปะหลังนั้น กลสิกรรมที่เป็นตัวอย่างมีการปลูกมันเฉลี่ยครอบครัวละ 3.61 ไร่ ซึ่งมีการเพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกสูงกว่าการศึกษาครั้งก่อนเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นเพียง 0.71 ไร่ ใน

๗ 2519 เท่านั้น แสดงให้เห็นว่ามันสำปะหลังได้เข้ามามีบทบาทอย่างมาก ทำให้มีการปลูกมากขึ้น และนอกจากนี้ผลผลิตต่อไร่ของมันสำปะหลังก็ยิ่งสูงกว่าการศึกษาค้างก่อนด้วย กล่าวคือ ได้ผลผลิตต่อไร่เป็น 1.37 ตัน แต่จากการศึกษาค้างก่อนนั้น เป็นเพียง 0.905 ตันต่อไร่เท่านั้น

ส่วนการปลูกปอแก้วนั้น การศึกษาค้างนี้กลับปรากฏว่ามีการปลูกปอน้อยกว่าการศึกษาค้างที่แล้วมา กล่าวคือ มีการปลูกปอเฉลี่ยครอบครัวละ 0.96 ไร่ เท่านั้น แต่การปลูกในการศึกษาค้างก่อนนั้นเฉลี่ยครอบครัวละ 5.23 ไร่ และผลผลิตต่อไร่ก็ยิ่งต่ำกว่าด้วย กล่าวคือเป็นเพียง 146.88 กก./ไร่ ซึ่งการศึกษาค้างก่อนสูงถึง 159.10 กก./ไร่

สำหรับถั่วเขียวและถั่วลิสง ซึ่งเป็นพืชส่งเสริมในโครงการระบบการปลูกพืชล้มลุก มีการปลูกเฉลี่ยครอบครัวละ 0.11 ไร่ และ 0.26 ไร่ ตามลำดับ ซึ่งผลผลิตต่อไร่ของถั่วเขียวที่ได้คือ 41.6 กก. และผลผลิตต่อไร่ของถั่วลิสงเป็น 64.7 กก.

ในการกระจายผลผลิตทางการเกษตรของพืชหลัก 5 ชนิด ของเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างของหมู่บ้านนั้น ปรากฏว่า ผลผลิตข้าวประมาณ 55.4 % ของผลผลิตทั้งหมดใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน และนำออกขายเพียง 11.7 % ของผลผลิตข้าวทั้งหมด ส่วนที่เหลืออีก 32.9 % ใช้ไปในการอื่น ๆ เช่น เก็บไว้ทำเมล็ดพันธุ์ ใช้หนี้เป็นค่าเช่า แลกของ เลี้ยงสัตว์ และทำบุญ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาค้างก่อนนั้นจะใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนสูงถึง 84.20 % ของผลผลิตทั้งหมดและนำออกขายเพียง 6.89 % เท่านั้น

ส่วนปอและมันสำปะหลังนั้น ปรากฏว่าได้มีผลผลิตที่ได้ทั้งหมดออกขาย ซึ่งเหมือนกับการศึกษาค้างก่อนเช่นเดียวกัน และในถั่วลิสงกับถั่วเขียวนั้น 71.0 % ของผลผลิตถั่วลิสงทั้งหมดถูกนำออกขาย เก็บไว้บริโภคในครัวเรือนอีก 16.1 % และเก็บไว้ทำพันธุ์กับใช้หนี้อื่น ๆ อีก 12.9 % สำหรับถั่วเขียวนั้น 79.3 % ของผลผลิตถั่วเขียวทั้งหมดถูกนำออกขาย เหลือไว้บริโภคเพียง 12.6 % และเก็บไว้ทำพันธุ์กับวัตถุประสงค์อื่น ๆ อีก 8.1 % ของผลผลิตถั่วเขียวทั้งหมด

การเลี้ยงสัตว์

ทางด้าน การเลี้ยงสัตว์ของกลกรนั้น ปรากฏว่ากลกรที่เป็นตัวอย่างมีการเลี้ยงวัวเฉลี่ยครอบครัวละ 1 ตัว เลี้ยงควายเฉลี่ยครอบครัวละ 2 ตัว และเลี้ยงหมูเฉลี่ยครอบครัวละ 1 ตัว เช่นเดียวกัน ส่วนสัตว์ปีกนั้น ปรากฏว่ากลกรมีการเลี้ยงสัตว์ปีกทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วย เป็ด ไก่ ห่าน ไก่วง เป็ดเทศ เฉลี่ยครอบครัวละ 8 ตัว ซึ่งสัตว์ปีกที่เลี้ยงมากได้แก่ เป็ด และไก่

การประกอบกิจกรรมนอกการเกษตร

การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ของครัวเรือน นอกจากการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์แล้ว กลกรที่เป็นตัวอย่างมีการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ อีกหลายชนิด เท่าที่พบได้แก่ การทอผ้าฝ้าย การทอผ้าไหม การหัตถกรรมจักสาน การทำขนมจีน การทำปลาร้า การค้าขาย การรับจ้างใช้แรงงานต่าง ๆ รวมทั้งการหาปลาตามลำน้ำ ลำคลองต่าง ๆ ด้วย

รายได้และรายจ่ายของครอบครัว

รายได้ของครอบครัว

รายได้ของแต่ละครอบครัวประกอบด้วย รายได้จาก การเพาะปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ และรายได้จากกิจกรรมนอกการเกษตรอื่น ๆ ด้วย ซึ่งพอที่จะสรุปรายได้ของแต่ละครอบครัวที่เป็นตัวอย่างดังนี้คือ

ในแต่ละครัวเรือนมีรายได้จากการปลูกพืชทั้งหมดมีมูลค่าเฉลี่ยครัวเรือนละ 14,270 บาท โดยรายได้จากเกษตรเพาะปลูกส่วนใหญ่ได้จากผลผลิตเป็นมูลค่าสูงถึง 62.84 % ของมูลค่ารวมทั้งหมด หรือเฉลี่ยครอบครัวละ 8,967 บาท และเป็นรายได้ที่ได้จากการปลูกมันสำปะหลังเฉลี่ยครอบครัวละ 4,207 บาท หรือคิดเป็น 29.48 % ของมูลค่ารวมทั้งหมด ส่วนรายได้ที่เหลือนอกจากนั้นเป็นรายได้ที่ได้จากการปลูกปอแก้ว ถั่วเขียว ถั่วลิสง ข้าวโพด ฝักผลไม้และพืชไร่อื่น ๆ

ซึ่งมีมูลค่าเป็น 4.05 %, 0.15 %, 0.39 %, 0.43 % และ 2.65 % ของมูลค่าการผลิต รวมทั้งหมดตามลำดับ

สำหรับรายได้จากการเลี้ยงสัตว์นั้น เกษตรกรมีรายได้จากการเลี้ยงสัตว์เป็นมูลค่าเฉลี่ยครอบครัวละ 1,064 บาทต่อปี และในรอบปีที่ผ่านมาครอบครัวเกษตรกรเหล่านั้นมีรายได้จากกิจกรรมนอกการเกษตร เฉลี่ยครัวเรือนละ 10,105 บาทต่อปี

ดังนั้น เมื่อคิดรวมรายได้ทั้งหมดของครัวเรือน ซึ่งประกอบด้วย รายได้จากการปลูกพืชเฉลี่ยครอบครัวละ 14,270 บาท รายได้จากการเลี้ยงสัตว์เฉลี่ยครอบครัวละ 1,064 บาท และรายได้จากการเกษตรอีกเฉลี่ยครอบครัวละ 10,105 บาท แล้วจะได้รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนเป็นเฉลี่ยครัวเรือนละ 25,439 บาทต่อปี ซึ่งรายได้จากการเกษตร คิดเป็น 62.91 % ของมูลค่ารวมทั้งหมด และอีก 37.09 % เป็นรายได้จากกิจกรรมนอกการเกษตร และเมื่อคิดรายได้เฉลี่ยต่อหัวของสมาชิกในครัวเรือนซึ่งเฉลี่ยครัวเรือนละ 7 คน (6.7) แล้ว จะได้รับรายได้เฉลี่ยต่อหัวเป็น 3,797 บาทต่อปี

รายจ่ายของครัวเรือน

รายจ่ายของครัวเรือนประกอบด้วยรายจ่ายด้านการเกษตรได้แก่ การเตรียมดิน ค่าเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ค่าจ้างแรงงาน ตลอดจนค่าพันธุ์สัตว์ ค่ายารักษาสัตว์ และค่าใช้จ่ายสำหรับซื้อวัสดุอุปกรณ์เพื่อทำกิจกรรมนอกการเกษตร เช่น ต้ายทอผ้า สีย้อมผ้า เส้นไหม เครื่องมือต่าง ๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายในการครองชีพประจำวัน เช่น ค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า ค่ายารักษาโรค ค่าซ่อมแซมอาคารบ้านเรือน ค่าสังสรรค์บันเทิง ใช้น้ำ ให้อื่น เป็นต้น

สำหรับรายจ่ายจากการเกษตรทั้งหมดนั้น เฉลี่ยแต่ละครัวเรือนจะเสียค่าใช้จ่ายเพื่อการเกษตรทั้งการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์รวมทั้งสิ้นครอบครัวละ 1,823 บาท/ปี ซึ่ง 73.7 % ของค่าใช้จ่ายในการเกษตรทั้งหมดเป็นค่าใช้จ่ายในการปลูกพืชเฉลี่ยครัวเรือนละ 1,344 บาท

และเป็นค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงสัตว์อีก 26.3 % ของค่าใช้จ่ายทั้งหมดเฉลี่ยครัวเรือนละ 479 บาท

ในบรรดาค่าใช้จ่ายทางการเกษตรทั้งหมดนี้ เป็นค่าใช้จ่ายเฉพาะการทำนาปลูกข้าว อย่างน้อยถึง 50.4 % ซึ่งเฉลี่ยครัวเรือนละ 918 บาท รองลงมาเป็นค่าใช้จ่ายสำหรับการทำไร่มันสำปะหลัง เฉลี่ยครอบครัวละ 352 บาท หรือเป็น 19.3 % ของค่าใช้จ่ายในการเกษตรทั้งหมด ส่วนที่อื่น ๆ ได้แก่ ปอ ถั่วเขียว ถั่วลิสง และพืชไร่พืชอื่น ๆ อีกนั้น เสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานผลิตเป็น 23 %, 0.1 %, 0.3 % และ 1.4 % ของค่าใช้จ่ายในการเกษตรทั้งหมดตามลำดับ

ส่วนรายจ่ายสำหรับกิจกรรมนอกการเกษตรนั้น เฉลี่ยแล้วแต่ละครัวเรือนจะมีการใช้จ่ายเพื่อกิจกรรมนอกการเกษตรที่ทำให้เกิดรายได้ครัวเรือนละ 116 บาทต่อปี กิจกรรมการทอดผ้าฝ้าย เสียค่าใช้จ่ายมากที่สุด คือเป็น 77.2 % ของรายจ่ายนอกการเกษตรทั้งหมด หรือเฉลี่ยครัวเรือนละ 90 บาท รองลงมาได้แก่การทอดผ้าไหม เฉลี่ยเสียค่าใช้จ่ายครัวเรือนละ 22 บาท หรือคิดเป็น 18.9 % ของค่าใช้จ่ายนอกการเกษตรทั้งหมด ส่วนค่าใช้จ่ายที่เหลือนอกจากนี้ เป็นค่าใช้จ่ายอีกเล็กน้อยสำหรับการหัตถกรรมจักสานและการทำปลาจ้ำปลาแจ่ว

นอกจากนี้แต่ละครัวเรือนยังมีค่าใช้จ่ายสำหรับการครองชีพประจำวันของครอบครัว อีกด้วย ค่าใช้จ่ายในการครองชีพนี้ ประกอบด้วย ค่าอาหาร ค่าเครื่องนุ่งห่ม ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนและอุปกรณ์การเรียน ค่าหนังสือพิมพ์ ค่าสังสรรค์และการบันเทิง การกุศลและพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดต่าง ๆ ด้วย ซึ่งปรากฏว่าเฉลี่ยแล้วแต่ละครอบครัวมีค่าใช้จ่ายในการครองชีพปีละ 9,520 บาทต่อครอบครัว

ค่าใช้จ่ายที่แพงที่สุดได้ใช้ไปในการซื้ออาหารถึง 42.42 % ของค่าใช้จ่ายทั้งหมด หรือเฉลี่ยครัวเรือนละ 4,039 บาท รองลงมาได้แก่ ค่ายาและรักษาพยาบาล เฉลี่ยครัวเรือนละ 1,364 บาทต่อปี หรือ 14.37 % ของค่าใช้จ่ายการครองชีพทั้งหมด เป็นที่น่าสังเกตว่าค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการกุศลและพิธีกรรมของครัวเรือนมีมูลค่าสูงกว่าค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียน และอุปกรณ์การเรียน กล่าวคือ ค่าการกุศลและพิธีกรรมสูงถึง 11.40 % หรือ 1,085 บาท

ต่อครอบครัว แต่ค่าการศึกษาเล่าเรียนมีมูลค่าเพียง 11.02 % หรือ 1,049 บาทต่อครอบครัว เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณา เปรียบเทียบรายได้ต่อหัวของกลุ่กรของการศึกษาครั้งที่สอง (2523) เมื่อเปรียบเทียบกับครั้งแรก (2519) แล้ว ปรากฏว่ารายได้รวมของปี 2523 เท่ากับ 3,797 บาท โดยเป็นรายได้จากการเกษตร 2,289 บาท และรายได้นอกการเกษตร 1,508 บาท ส่วนของปี 2519 นั้น รายได้รวมเป็น 1,666 บาท เป็นรายได้จากการเกษตร 1,496 บาท และรายได้นอกการเกษตร 170 บาท แต่เนื่องจากในระยะเวลาดังกล่าว ประเทศไทยโดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือประสบกับภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงมาก (ดัชนีราคาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2523 เท่ากับ 149.9 เมื่อเทียบกับของปี 2519 เท่ากับ 100) ดังนั้นหากคิดรายได้ของปี 2523 โดยใช้ราคาของปี 2519 แล้ว ปรากฏว่ารายได้ต่อหัวของกลุ่กรในปี 2523 เท่ากับ 2,533 บาท โดยเป็นรายได้จากการเกษตร 1,527 บาท รายได้นอกการเกษตร 1,006 บาท เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้จากการเกษตรนั้นเพิ่มขึ้นน้อยมาก ในขณะที่รายได้นอกการเกษตรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว

การออมทรัพย์

ในการเก็บออมทรัพย์ของครัวเรือนที่เป็นตัวอย่างนั้น ปรากฏว่า 95.3 % ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดมีการออมทรัพย์ ซึ่งโดยเฉลี่ยมีการออมทรัพย์ในรอบปีครัวเรือนละ 5,240 บาท และเงินออมทรัพย์ส่วนใหญ่จะทำการเก็บออมไว้ที่บ้าน คือประมาณ 48.44 % ของเงินทั้งหมด มีที่นำไปฝากธนาคารบ้างประมาณ 29.34 % ของเงินออมทั้งหมด แต่ฝากกับสหกรณ์การเกษตรเพียง 1.26 % ของเงินออมทั้งหมดเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีบางส่วนที่ให้เพื่อนบ้านและญาติผู้ใหญ่ คือ เป็นมูลค่า 11.08% และ 8.85 % ของมูลค่า เช่นออมทรัพย์ทั้งหมดตามลำดับ

สำหรับวัตถุประสงค์ของการอรรถประโยชน์ที่มีวัตถุประสงค์ที่ต่างกันออกไป เช่นออม จำนวน 22.13 % ของเงินออมทั้งหมดเท่านั้น ที่ผู้ออมมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บไว้ซื้ออุปกรณ์การเกษตร หรือ ประกอบอาชีพในฤดูต่อไป แต่ส่วนที่เหลือมากถึง 77.87 % ของเงินออมทั้งหมด ที่ผู้ออมมีวัตถุประสงค์ เพื่อการอื่น ๆ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพทางการเกษตร เก็บเพื่อเตรียมไว้เป็นค่าอาหารของ ครว เรือน ค่ารักษาพยาบาล ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าซ่อมแซมบ้านเรือน และอื่น ๆ ตามต้องการ แต่มี ไข่เพื่อการประกอบอาชีพการเกษตรแต่อย่างใด

การกู้ยืมเงิน

สำหรับภาวะหนี้สินหรือการกู้ยืมเงินของเกษตรกรในครอบครัวเป็นตัวอย่งนั้น ปรากฏว่ามี เพียง 41.86 % ของครัวเรือนตัวอย่างทั้งหมดที่มีการกู้ยืมเงิน โดยมีการกู้ยืมเฉลี่ยครัวเรือนละ 4,274 บาท และแหล่งเงินกู้ส่วนใหญ่จะทำการกู้ยืมจากพ่อค้า ซึ่งมีมูลค่าสูงถึง 50.05 % ของเงิน กู้ทั้งหมด รองลงมาเป็นการขอกู้ยืมจาก ธกส. โดยคิดเป็น 22.91 % ของเงินกู้ทั้งหมด และกู้จาก สหกรณ์การเกษตรอีก 22.05 % ของเงินกู้ทั้งหมด ส่วนที่เหลือเป็นการกู้ยืมจากเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง เจ้าของที่ดิน กลุ่มเกษตรกร และธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ ตามลำดับ

ส่วนวัตถุประสงค์ของการกู้ยืมเงินนั้น มากถึง 93.18 % ของเงินกู้ทั้งหมดที่มีวัตถุประสงค์ ในการกู้เพื่อการซื้อปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ได้แก่การซื้อปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ ค่าจ้างแรงงาน เป็นต้น ส่วนที่เหลืออีกเพียง 6.82 % นั้น เป็นการกู้เพื่อวัตถุประสงค์ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

เกี่ยวกับระยะเวลาของเงินกู้นั้น เช่น กู้จำนวน 57.78 % ของเงินกู้ทั้งหมด เป็น สินเชื่อระยะปานกลาง ซึ่งมีระยะเวลาล่วงคืนภายใน 1-3 ปี การกู้ยืมสินเชือระยะยาว ซึ่งมีระยะ เวลาใช้คืนตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป มีจำนวน 28.22 % ของเงินกู้ทั้งหมด แต่การกู้ยืมสินเชือระยะสั้น หรือระยะเวลาไม่เกิน 1 ปี มีเพียง 14.0 % ของเงินกู้ทั้งหมดเท่านั้น

การตลาด

ทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลีกรจะมีการทำค้าขายกับพ่อค้าหลายระดับ ตั้งแต่พ่อค้าในหมู่บ้าน พ่อค้าในท้องถิ่น พ่อค้าในอำเภอ พ่อค้าจากจังหวัด สหกรณ์การเกษตร พ่อค้าจากต่างจังหวัด องค์กรตลาดเพื่อเกษตรกร และสำนักงานเกษตรอำเภอ รวมทั้งขายปลีกแก่บุคคลทั่วไปด้วย

สำหรับพืชหลักที่นำออกขาย ซึ่งได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ปอแก้ว ถั่วลิสง ถั่วเขียว และข้าวโพดนั้น ผลิตภัณฑ์ข้าวส่วนใหญ่กลีกรจะขายให้กับพ่อค้าในหมู่บ้าน คือประมาณ 27.62 % ของมูลค่าค้าทั้งหมดที่ขายได้ รองลงมาก็ขายให้กับพ่อค้าในท้องถิ่นอีก 20.53 % ของมูลค่าข้าวที่ขายและอีก 18.23 % ขายให้กับสหกรณ์การเกษตร ส่วนที่เหลืออีกบางส่วนกลีกรจะทำการขายให้กับพ่อค้าในอำเภอบ้าง พ่อค้าจากจังหวัดบ้าง และ อ.ต.ก. บ้าง ซึ่งมีมูลค่าเป็น 13.34 % , 12.20 % และ 4.10 % ของมูลค่าข้าวทั้งหมดที่ขายได้ตามลำดับ

มันสำปะหลังนั้น เป็นพืชผลที่นำออกขายเป็นมูลค่าสูงกว่าพืชทุกชนิดรวมกัน และมีจำนวนมากกว่าครึ่งหนึ่งของมันสำปะหลังที่ขาย (51.46 %) กลีกรได้นำออกขายให้กับพ่อค้าในอำเภอ มีอยู่บ้างที่ขายให้กับพ่อค้าในท้องถิ่น พ่อค้าในจังหวัดและพ่อค้าในหมู่บ้าน ซึ่งคิดเป็น 18.53 % , 14.86 % และ 13.38 % ของมูลค่ามันสำปะหลังที่ขายได้ตามลำดับ และผลิตผลปอแก้วก็เช่นเดียวกัน มากกว่าครึ่งหนึ่งของผลิตผลที่นำออกขาย (52.88 %) กลีกรจะขายให้กับพ่อค้าในอำเภอ และอีก 30.93 % ก็ขายให้กับพ่อค้าในท้องถิ่นเอง

สำหรับถั่วลิสงปริมาณขายไม่มากนัก แต่ 37.21 % ของมูลค่าถั่วลิสงที่ขายได้ กลีกรจะขายให้กับพ่อค้าในอำเภอเช่นเดียวกัน และถั่วเขียวนั้น 58.36 % ของมูลค่าถั่วเขียวที่ขายได้ จะขายให้กับพ่อค้าจากจังหวัด แต่สำหรับข้าวโพดนั้น ส่วนใหญ่ (68.52 %) ของมูลค่าข้าวโพดที่ขายได้ จะเป็นการขายปลีกให้กับบุคคลทั่วไปมากกว่า

จะสังเกตได้ว่า พ่อค้าในระดับอำเภอมีบทบาทเป็นอย่างมากในด้านการตลาดรับซื้อ ผลิตผลพืชไร่จากกสิกร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการที่พ่อค้าในระดับอำเภอจะมีธุรกิจที่ค่อนข้างใหญ่ และสามารถให้ราคาได้สูงกว่าพ่อค้าในหมู่บ้านหรือพ่อค้าในท้องถิ่น นอกจากนี้ระยะทางก็ไม่ไกล จนเกินไป ทำให้สามารถที่จะให้ เภดดีกว่าพ่อค้าจากจังหวัด ซึ่งอยู่ห่างไกลกว่า ทำให้ต้องเสาะจำ หนส่งสูงกว่าก็เป็นได้

ทัศนคติและความคิดเห็นต่อโครงการระบบการปลูกพืช

ในการศึกษาคั้งนี้ ปรากฏว่ากสิกรที่เป็นตัวอย่างนั้นมีทั้งผู้ที่ได้เข้ารับการทดลองของ โครงการระบบการปลูกพืช ของคณะเกษตรศาสตร์ และผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในโครงการ ซึ่งผู้ที่ได้ เข้าร่วมในโครงการที่ตกเป็นตัวอย่างคั้งนี้ มีจำนวนเป็น 48.8 % ของตัวอย่างทั้งหมด ส่วนอีก 51.2 % เป็นกสิกรผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในโครงการระบบการปลูกพืชแต่อย่างใด

สำหรับผู้ที่เข้าร่วมในโครงการมาก่อนนั้นได้เคยเข้าร่วมในโครงการมาแล้ว 2-3 ปี โดยแยกเป็นกสิกรร่วมมือ 49 % และเป็นกสิกรส่งเสริมอีก 51 % ซึ่งกิจกรรมที่กระทำการเพาะปลูก นั้นแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ กล่าวคือ ทำการปลูกถั่วแซมมัน 28 % ของรายได้เข้าร่วมโครงการ ทำการปลูกพืชไร่ 2 ครั้ง 23 % ทำการปลูกพืชไร่ก่อนทำนา 42 % และ ทำการปลูกพืชไร่หลังทำนา อีก 7 % ของรายได้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งหากคิดเฉลี่ยเป็นพื้นที่เพาะปลูกที่กสิกรเข้าร่วมโครงการ แล้ว ปรากฏว่าการปลูกถั่วแซมมันนั้น เฉลี่ยครอบครัวละ 3.8 ไร่ และการปลูกพืชไร่ 2 ครั้ง ทำ การปลูกเฉลี่ยครอบครัวละ 2 ไร่ การปลูกพืชไร่ก่อนทำนา เฉลี่ยครอบครัวละ 2.1 ไร่ และการ ปลูกพืชไร่หลังทำนาเฉลี่ยครอบครัวละ 1.7 ไร่

สำหรับทัศนคติของผู้เข้าร่วมโครงการต่อการส่งเสริมระบบการปลูกพืชนั้น 85.7 % ของผู้ที่เข้าร่วมโครงการอยู่แล้วเห็นว่า โครงการนี้มีประโยชน์ต่อเขาเป็นอย่างมาก แต่อีก 11.1 % กลับเห็นว่าไม่มีประโยชน์เท่าใดนัก แต่อย่างไรก็ดี 65 % ของผู้เข้าร่วมโครงการมีโครงการที่จะ

ขยายเนื้อที่เพาะปลูกพืชตามโครงการระบบการปลูกพืชออกไปอีก ส่วนอีก 31.7 % ไม่มีโครงการขยายเนื้อที่เพาะปลูกเพิ่มแต่อย่างใด

เหตุผลของผู้ที่ไม่มีโครงการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปนั้น 40 % ของผู้ที่มีโครงการของพื้นที่เหล่านั้น กล่าวว่า เนื่องจากตนเองขาดแคลนแรงงานในการเพาะปลูก และอีก 15 % กล่าวว่าไม่ใคร่มั่นใจว่าจะมีตลาดรับซื้อผลผลิตหรือไม่ ทำให้ไม่อยากจะเพิ่มเนื้อที่เพาะปลูกอีก ส่วนอีก 10 % นั้น กล่าวว่า กลัวขาดทุน และไม่มีที่ดินที่จะขยาย

สำหรับเกษตรกรที่เป็นตัวอย่างที่ไม่ได้เข้าร่วมในโครงการระบบการปลูกพืชนั้น 15.2 % ของเกษตรกรที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ กล่าวว่า ไม่เคยรู้จัก หรือไม่เคยได้ยินเรื่องราวของโครงการระบบการปลูกพืชมีมาเลย แต่อีก 84.8 % กล่าวว่า เคยรู้เรื่องราวมาบ้างแล้ว แต่ที่ไม่ได้เข้าร่วมในโครงการด้วยนั้นเป็นเพราะว่าส่วนใหญ่มีแรงงานไม่พอเพียง หรือไม่ได้รับการคัดเลือกบ้าง รวมทั้งการที่ไม่มีที่ดิน และไม่เข้าร่วมเพราะกลัวว่าจะขาดทุนด้วย

สรุปผลการศึกษา

จากผลของการศึกษาพอสรุปได้ว่า สภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในจังหวัดขอนแก่น มีอัตราความเจริญก้าวหน้าไปกว่าเมื่อ 4 ปีก่อน กล่าวคือเมื่อพิจารณาจากรายได้ต่อหัวของเกษตรกรแล้ว ปรากฏว่ารายได้รวมของเกษตรกรเฉลี่ยต่อหัวสูงเพิ่มขึ้นจาก 1,666 บาท เป็น 3,797 บาท หรือเมื่อคิดตามราคาของปี 2519 แล้ว ก็จะเพิ่มเป็น 2,533 บาท อย่างไรก็ตาม ก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลเนื่องมาจากโครงการระบบปลูกพืช เพราะเท่าที่ผ่านมา การเข้าร่วมโครงการยังไม่ได้เป็นไปอย่างกว้างขวาง ทั้งจำนวนครัวเรือนและพื้นที่เพาะปลูก รายได้ส่วนใหญ่ที่เพิ่มขึ้นนั้นเป็นผลเนื่องมาจากรายได้จากกิจกรรมนอกการเกษตรมากกว่า โดยเฉพาะรายได้จากการรับจ้างและบริการ จากการศึกษาพบว่ารายได้จากการได้รับเงินจากสมาชิกในครอบครัวที่เดินทางไปทำงานต่างจังหวัดหรือต่างประเทศ ซึ่งคิดเป็นรายได้สูงถึง 87 % ของรายได้นอกการเกษตรทั้งหมด

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเฉพาะครัวเรือนที่เข้าร่วมโครงการ โครงการนี้ก็ได้ให้ประโยชน์แก่เกษตรกรพอสมควร ดังจะเห็นว่า เกษตรส่วนใหญ่ยอมรับว่าโครงการนี้มีประโยชน์ และในจำนวนนี้ก็มีเกษตรกรอีกไม่น้อยที่คิดว่า จะขยายพื้นที่เพาะปลูกตามระบบนี้เพิ่มขึ้น แต่ถึงกระนั้นก็ตาม มีปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งจะมีผลต่อการยอมรับและขยายตัวของเกษตรกรที่มีต่อระบบการปลูกพืชระบบใหม่ ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ การที่เกษตรกรขาดแคลนเงินทุน ขาดแคลนแรงงาน และความไม่มั่นใจในตลาดเมื่อทำการเพาะปลูก และได้ผลิตผลออกมา ปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกษตรกรมุ่งที่จะหารายได้จากทางอื่น เช่น กิจกรรมนอกการเกษตรที่คาดว่าจะมีรายได้อย่างแน่นอน เพื่อมาพุงฐานะทางเศรษฐกิจของตนในภาวะที่ค่าครองชีพสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังนั้นการที่จะขยายโครงการนี้ออกไปถึงขั้นที่จะดำเนินการส่งเสริมอย่างจริงจัง นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาถึงข้อจำกัดเหล่านี้ การแก้ไขในเรื่องการขาดแคลนเงินทุนนั้นอาจทำได้โดยการปรับปรุงระบบสินเชื่อให้ถึงมือเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ โดยเฉพาะการให้สินเชื่อในรูปแบบของปัจจัยการผลิต และการประกันราคาพืชผลก็สมควรดำเนินการอย่างจริงจัง โดยการมีหน่วยรับซื้ออย่างกว้างขวางสำหรับพืชใหม่ ๆ ที่ส่งเสริมให้เข้ามาอยู่ในระบบปลูกพืชแผนใหม่ การให้สินเชื่ออาจจะทำในรูปแบบที่ผูกพันกับการตลาด สำหรับปัญหา เรื่องการขาดแคลนแรงงานนั้นจากการศึกษาก็พบว่าเป็นข้อเท็จจริง ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะเมื่อได้มีการนำเอาระบบปลูกพืชแผนใหม่เข้ามา ทั้งนี้เพราะจากการสำรวจพบว่าแรงงานที่ทำงานได้เต็มที่ในครัวเรือนโดยเฉลี่ยมีเพียง 3 คน ซึ่งเพียงพอสำหรับการทำการเกษตรในระบบดั้งเดิม แต่จะขาดแคลนเมื่อทำการเกษตรในระบบปลูกพืชแบบใหม่ ซึ่งต้องการแรงงานมาก ดังนั้นในการวิจัย เกี่ยวกับระบบการปลูกพืช ควรจะให้ความสนใจในการนำเครื่องทุ่นแรงแบบง่าย ๆ ที่ใช้ร่วมกับแรงงานที่มีอยู่ เพื่อที่จะให้ประสิทธิภาพของแรงงานได้สูงขึ้น